

Μπορούν τα μουσεία να αλλάξουν τον κόσμο; Το project N.E.R.O. (Narratives–Empathy–Resilience– Overflow): Συμμετοχικές pop-up μουσειακές δράσεις για το συλλογικό τραύμα και την επανασύνδεση με το μη ανθρώπινο στη μετα-πλημμυρική Θεσσαλία

Ανδριανή Μητροπούλου

Ψυχολόγος, M.Sc. Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας, Π.Θ.
mamitropoulou@uth.gr

Άννα Τσιούπρου

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, M.A. in Applied Linguistics, University of Essex
annatsiouprou@gmail.com

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει τον σχεδιασμό και τη θεωρητική τεκμηρίωση του Project N.E.R.O. (Narratives, Empathy, Resilience, Overflow), μιας συμμετοχικής, pop-up μουσειακής πρότασης που εκπονήθηκε ως απάντηση στο συλλογικό τραύμα των πλημμυρών του 2023 στη Θεσσαλία. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί πρόταση μουσειακής αγωγής και δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα. Σε ένα τοπίο όπου η καταστροφή έχει διαρρήξει τον κοινωνικό ιστό και τη σχέση των κατοίκων με το περιβάλλον, το μουσείο καλείται να λειτουργήσει ως ένας χώρος κοινωνικής φροντίδας και πολιτικής δράσης. Αξιοποιώντας τον «μετασχηματιστικό λόγο» της Mörsch και τις αρχές των «Εκπαιδευτικών Κοινών», το εγχείρημα στοχεύει στην αποδόμηση της θεσμικής αυθεντίας και την ενεργό εμπλοκή της κοινότητας στη διαχείριση της μνήμης. Μέσα από τέσσερις πυλώνες-δράσεις, το Object Ritual, τη συμμετοχική δράση με πηλό, το Nature Journaling και τους ψυχογεωγραφικούς χάρτες, το ακρωνύμιο N.E.R.O. μετασχηματίζεται σε βιωματική πρακτική που μετατρέπει τις προσωπικές αφηγήσεις σε συλλογική μνήμη μέσω της επαφής με αντικείμενα. Ταυτόχρονα, σε αυτό το πλαίσιο, η ενσυναίσθηση καλλιεργείται σε ασφαλή πλαίσια, η ανθεκτικότητα ενισχύεται μέσω της επανασύνδεσης με το μη ανθρώπινο και η υπερχείλιση των συναισθημάτων χαρτογραφείται δημιουργικά. Υιοθετώντας μια τραυματο-ενήμερη προσέγγιση, η παρουσίαση αυτής της πρότασης μουσειακής πρακτικής καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το μουσείο μπορεί να μετασχηματιστεί σε πεδίο επούλωσης και οικολογικής ενδυνάμωσης, προάγοντας μια πιο δημοκρατική πολιτιστική πρακτική στην καρδιά της κλιματικής κρίσης.

Λέξεις-κλειδιά: Project N.E.R.O., Συμμετοχικότητα, Εκπαιδευτικά Κοινά, Συλλογικό Τραύμα, Τραυματο-ενήμερη Μουσειακή Πρακτική, Πλημμύρες Θεσσαλίας.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο εξετάζει τον ρόλο των σύγχρονων συμμετοχικών μουσειακών πρακτικών ως εργαλείων κοινωνικού μετασχηματισμού και επούλωσης του συλλογικού τραύματος σε περιβάλλοντα κρίσης (Mörsch, 2009; Bee et al., 2022), μέσα από τον σχεδιασμό του Project N.E.R.O. (Narratives-Empathy-Resilience-Overflow). Αφορμή αποτελεί η καταστροφική πλημμύρα που έπληξε τη Θεσσαλία τον Σεπτέμβριο του 2023, ένα γεγονός που δεν προκάλεσε μόνο υλικές απώλειες, αλλά διέρρηξε τον κοινωνικό ιστό και τη σχέση των κατοίκων με το φυσικό περιβάλλον, δημιουργώντας ένα βαθύ συλλογικό και οικολογικό τραύμα (Woodbury, 2019; Abrutyn, 2023).

Πρόκειται για μια συμμετοχική πρόταση, η οποία δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί, που υιοθετεί τη μορφή pop-up εκθέσεων και δράσεων και φιλοδοξεί να μετατοπίσει το επίκεντρο από την παραδοσιακή μουσειακή αυθεντία στη συν-δημιουργία, καλώντας τους πληγέντες να λειτουργήσουν ως συν-επιμελητές και συν-ερευνητές της μνήμης του τόπου τους (Simon, 2010).

Ο σχεδιασμός του προτεινόμενου προγράμματος βασίζεται σε τέσσερις πυλώνες-δράσεις: τις Αφηγήσεις (Narratives), τη νοηματοδότηση της απώλειας μέσω προσωπικών αντικειμένων· την Ενσυναίσθηση (Empathy), την ενσώματη αλληλεπίδραση με τον πηλό για τη διαχείριση του πόνου· την Ανθεκτικότητα (Resilience), την επανασύνδεση με τη φύση μέσω του ημερολογίου φύσης· και την Υπερχείλιση (Overflow), τη διάχυση της εμπειρίας στον δημόσιο χώρο μέσω ψυχογεωγραφικών περιπάτων.

Στόχος της πρότασης αυτής είναι να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο μια τραυματο-ενήμερη μουσειακή παρέμβαση (Large, 2017) μπορεί να μετατρέψει την εμπειρία της καταστροφής σε συλλογική αφήγηση ελπίδας, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και καλλιεργώντας μια νέα ηθική φροντίδας για το περιβάλλον. Βασικός άξονας του σχεδιασμού είναι η θεωρία των «Εκπαιδευτικών Κοινών» (Pechtelidis & Kιourkiolis, 2020), μέσω της οποίας το μουσείο παύει να είναι στατικός φορέας-αυθεντία και γίνεται δυναμικός «κοινός πόρος» που συνδιαμορφώνεται από την κοινότητα (Nikonanov & Misirloglou, 2023).

► ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Από την πρόσβαση στη συμμετοχή και τα εκπαιδευτικά κοινά

Η σύγχρονη μουσειακή πρακτική χαρακτηρίζεται από τη «συμμετοχική στροφή», η οποία σηματοδοτεί τη μετάβαση από το μουσείο-αυθεντία που απευθύνεται «σε» ένα παθητικό κοινό στο μουσείο που δημιουργεί «με» τους/τις επισκέπτες/τριές του (Nikonanov & Misirloglou, 2023). Η Simon (2010), στο έργο της “The Participatory Museum”, ορίζει το συμμετοχικό μουσείο ως χώρο όπου οι επισκέπτες/τριές δημιουργούν, μοιράζονται και συνδέονται γύρω από το περιεχόμενο, περνώντας από την απλή «συμβολή» στην ουσιαστική «συν-δημιουργία».

Σύμφωνα με τη Simon (2010), υπάρχουν διαβαθμίσεις συμμετοχής ανάλογα με τον βαθμό ελέγχου που διατηρεί το μουσείο: από τη συμβολή αντικειμένων και ιδεών σε μια ελεγχόμενη διαδικασία, έως τη συνεργασία και τη συν-δημιουργία, όπου η κοινότητα καθορίζει από κοινού στόχους και περιεχόμενο. Στην κορυφή αυτών των μοντέλων βρίσκεται η «συν-επιμέλεια», δηλαδή η ενεργός εμπλοκή της κοινότητας στην παραγωγή μιας έκθεσης, από την επιλογή θεμάτων έως τον σχεδιασμό και την

ερμηνεία της. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Carpentier (όπ. αναφ. στο Runnel & Pruulmann-Vengerfeldt, 2014), η πρόσβαση και η αλληλεπίδραση δε συνεπάγονται αυτόματα ουσιαστική συμμετοχή, η οποία απαιτεί δομική εμπλοκή στη λήψη αποφάσεων και αναδιανομή της εξουσίας, με τους επαγγελματίες του μουσείου να εισέρχονται σε μια διαδικασία «απομάθησης» του ρόλου της αυθεντίας.

Η έννοια των «Εκπαιδευτικών Μουσειακών Κοινών» εμβαθύνει περαιτέρω τη συμμετοχικότητα, προτείνοντας μια δυναμική τριαδική δομή: τον κοινό πόρο (τις συλλογές, τη γνώση, τη μνήμη), την κοινότητα των «κοινωνιών» και τους κανόνες που θεσπίζονται συλλογικά μέσω ομότιμης διακυβέρνησης (Κιουπκιολής, 2014). Μέσα από την ενεργή εμπλοκή, το μουσείο μετατρέπεται σε χώρο διαλόγου και κοινωνικής φροντίδας, όπου η εξουσία μοιράζεται και η γνώση παράγεται συλλογικά, μετατοπίζοντας τη βαρύτητα από το τελικό προϊόν (έκθεση) στη διαδικασία που συνδιαμορφώνεται διαρκώς από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες (Pechtelidis & Kιουπκιολis, 2020).

Τραυματο-ενήμερη μουσειακή επιμέλεια

Η έννοια της τραυματο-ενήμερης επιμέλειας (trauma-informed curating) αναδύεται ως κρίσιμο πλαίσιο για τη μουσειακή πρακτική σε συμφραζόμενα όπου το τραύμα αποτελεί συλλογικό και διαγενεακό βίωμα (Feakins et al., 2024). Όπως επισημαίνει ο Large (2017), η προσέγγιση αυτή δεν αφορά απλώς την ευαισθητοποίηση γύρω από το τραύμα, αλλά τη συστηματική ενσωμάτωση αρχών όπως η αναγνώριση της τραυματικής εμπειρίας, η αποφυγή επανατραυματοποίησης και η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των συμμετεχόντων. Υπό αυτό το πρίσμα, το μουσείο μετασχηματίζεται σε χώρο φροντίδας, ενσυναίσθησης και ηθικής ευθύνης (Bee et al., 2022).

Στην περίπτωση της Θεσσαλίας, το τραύμα δεν περιορίζεται στην υλική απώλεια, αλλά επεκτείνεται στη διάρρηξη της καθημερινότητας και της σχέσης των κατοίκων με το φυσικό περιβάλλον (Abrutyn, 2023; Feakins et al., 2024). Κεντρική αρχή της τραυματο-ενήμερης προσέγγισης είναι η αποφυγή της θεαματοποίησης της καταστροφής: αντί της αναπαράστασής της ως εντυπωσιακού συμβάντος, προτάσσεται η δημιουργία ενός ασφαλούς χώρου όπου οι συμμετέχοντες/ουσες διατηρούν τον έλεγχο του βαθμού και του τρόπου εμπλοκής τους. Η σιωπή και η μη-συμμετοχή αναγνωρίζονται ως έγκυρες μορφές ανταπόκρισης (Bee et al., 2022).

Στο Project N.E.R.O., η τραυματο-ενήμερη επιμέλεια θα υλοποιηθεί με βάση τις αρχές των εκπαιδευτικών κοινών σύμφωνα με τα οποία η γνώση δεν ανήκει αποκλειστικά στους ειδικούς, αλλά συν-παράγεται με την κοινότητα, η οποία αναγνωρίζεται ως φορέας βιωματικής αυθεντίας. Η έκθεση δεν επιδιώκει να «θεραπεύσει» με κανονιστικούς όρους, αλλά να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για συλλογική επεξεργασία και νοηματοδότηση της τραυματικής εμπειρίας, μετατρέποντας την επιμέλεια σε ηθική και πολιτική πράξη φροντίδας (Boersma, 2023).

► ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ PROJECT N.E.R.O.

Το Project N.E.R.O. σχεδιάζεται ως συμμετοχική μουσειακή πρόταση, συνδεδεμένη με το συλλογικό τραύμα των πλημμυρών του Σεπτεμβρίου 2023 στη Θεσσαλία (Feakins et al., 2024). Προβλέπεται να υλοποιηθεί με τη μορφή pop-up έκθεσης σε δημόσιους αστικούς χώρους (Giordano, 2013). Ως προς τον σχεδιασμό,

προτείνεται ρευστότητα, καθώς η συλλογή θα εμπλουτίζεται και θα ανανοηματοδοτείται δυναμικά μέσα από τη συνεισφορά των συμμετεχόντων (Simon, 2010). Στόχος δεν είναι η αναπαράσταση της καταστροφής, αλλά η δημιουργία συνθηκών επεξεργασίας του τραύματος και οικολογικής ενδυνάμωσης (Τσεβρένη, 2023; Zhang, 2025). Ο σχεδιασμός βασίζεται σε δύο άξονες, τη χωρική συγκρότηση της παρέμβασης στον αστικό ιστό του Βόλου και τον σχεδιασμό συμμετοχικών δράσεων ενσώματης και συλλογικής επεξεργασίας.

Ο Βόλος ως τόπος τραύματος και μνήμης

Η επιλογή του Βόλου ως τόπου υλοποίησης δεν είναι τυχαία, αλλά συνδέεται με τη βιωμένη εμπειρία της πλημμύρας και τις συνέπειές της στον αστικό και κοινωνικό ιστό της πόλης. Οι φυσικές καταστροφές διαρρηγνύουν τον κοινωνικό ιστό, δημιουργώντας απώλεια της αίσθησης ασφάλειας (Abrutyn, 2023). Ο Βόλος λειτουργεί ως τόπος μνήμης και συναισθηματικής φόρτισης, όπου το τραύμα παραμένει ορατό στο τοπίο και στις αφηγήσεις των κατοίκων (Bee et al., 2022; Feakins et al., 2024).

Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται η υλοποίηση σε δημόσιους χώρους της πόλης - όπως η περιοχή των Παλαιών, η παραλία και η περιοχή γύρω από τον Κραυσίδωνα - ώστε το πρόγραμμα να αναπτυχθεί εκτός θεσμικών μουσειακών κτιρίων και σε άμεση επαφή με την καθημερινότητα των πολιτών. Η μεταφορά πολιτιστικών δράσεων στον δημόσιο χώρο αποτελεί βασική στρατηγική για την προσέγγιση ευάλωτων ομάδων και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Οι χώροι αυτοί συνδυάζουν ιστορικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, καθώς αποτελούν σημεία συλλογικής συνάθροισης που επλήγησαν από τις πλημμύρες, και η αξιοποίησή τους για δράσεις μνήμης μπορεί να μετατρέψει το τραύμα σε πεδίο διαλόγου, χωρίς να σημαίνει την απαλοιφή των ιχνών της καταστροφής, αλλά την ένταξή τους σε μια νέα αφήγηση ανθεκτικότητας.

Προϋποθέσεις υλοποίησης: Τρόπος εμπλοκής και πλαίσιο

Η προτεινόμενη διαδικασία υλοποίησης ξεκινά με μια πρόσκληση προαιρετικού χαρακτήρα, η οποία απευθύνεται σε συγκεκριμένες «συστατικές ομάδες» του Βόλου (κατοίκους, σχολικές κοινότητες, τοπικούς συλλόγους), αξιοποιώντας υπάρχοντα δίκτυα εμπιστοσύνης. Βασικό εργαλείο αποτελεί η «σκαλωσιά συμμετοχής»: η πρόσκληση προσφέρει κλιμακωτά επίπεδα εισόδου, από απλές, χαμηλού ρίσκου δράσεις έως πιο σύνθετες μορφές συν-δημιουργίας, επιτρέποντας σε κάθε άτομο να επιλέξει τον βαθμό εμπλοκής που του ταιριάζει (Nikonanov & Misirloglou, 2023). Οι συμμετέχοντες/ουσες προτείνεται να ενημερώνονται εξαρχής για τη φύση του προγράμματος, τους πιθανούς κινδύνους και το δικαίωμά τους να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή, με σεβασμό στους κανονισμούς προστασίας προσωπικών δεδομένων (Boersma, 2023).

Σε δράσεις που εμπλέκουν ευάλωτες ομάδες, κρίσιμη είναι η υιοθέτηση μιας «λογικής φροντίδας», η οποία μετατοπίζει το κέντρο βάρους από τους θεσμικούς στόχους στις ανάγκες και την ευημερία των συμμετεχόντων/ουσών (Boersma, 2023). Το «ασφαλές πλαίσιο» επιτρέπει την έκφραση δύσκολων συναισθημάτων χωρίς τον φόβο της κριτικής, ενώ οι εμπλεκόμενοι/ες επαγγελματίες φέρουν την ηθική υποχρέωση να μην προκαλέσουν βλάβη (Chatterjee et al., 2009).

Ο ρόλος του/της εμπυχωτή/τριας δεν είναι διδακτικός ή παρεμβατικός, αλλά υποστηρικτικός, σε μια διαδικασία «απομάθησης» της εξουσίας του «ειδικού», ώστε να αναδυθεί η γνώση και η δημιουργικότητα των συμμετεχόντων/ουσών (Nikonanopou et al., 2024). Τέλος, κρίνεται απαραίτητη η σαφής συνεργασία μεταξύ ειδικού ψυχικής υγείας και μουσειοπαιδαγωγού/επιμελητή (Άνθη, 2023).

► ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ POP-UP ΔΡΑΣΕΩΝ

Ο σχεδιασμός του Project N.E.R.O. περιλαμβάνει τέσσερις προτεινόμενες συμμετοχικές δράσεις, καθεμία εκ των οποίων αντιστοιχεί σε έναν από τους πυλώνες του ακρωνυμίου (N.E.R.O.-Narratives-Empathy-Resilience-Overflow). Οι δράσεις αυτές σχεδιάζονται και υλοποιούνται ως εργαλεία ενσώματης, αφηγηματικής και συλλογικής επεξεργασίας της τραυματικής εμπειρίας (Liuni, 2023; Nikonanopou et al., 2024). Για αυτό προτείνεται να ακολουθούν κοινή δομή τεσσάρων φάσεων: α. τη συγκρότηση της ομάδας, β. την ενσώματη/βιωματική δραστηριότητα, γ. τη συλλογική λήψη αποφάσεων και τέλος, δ. τον αναστοχασμό/διάχυση.

Object Ritual: «Υλικά ίχνη, ζωντανές μνήμες» (πυλώνας Narratives)

Η δράση αυτή εστιάζει στη σχέση των ανθρώπων με τα αντικείμενα που επιβίωσαν της πλημμύρας και φέρουν τα ίχνη της καταστροφής (Feakins et al., 2024; Malinowska, 2025). Όπως επισημαίνει η Malinowska (2025), η δημόσια έκθεση προσωπικών αντικειμένων μετατρέπει το ιδιωτικό βίωμα σε συλλογικό γεγονός, επιτρέποντας τη μετάβαση από την ατομική σιωπή στη συλλογική αναγνώριση.

Προτείνεται η δράση να αναπτυχθεί σε τέσσερις φάσεις. Στην πρώτη, η ομάδα συγκροτείται μέσα από μια συμβολική άσκηση σύνδεσης (π.χ. δημιουργία ενός «ιστού» με νήμα) και συναποφασίζει τους κανόνες λειτουργίας της. Στη δεύτερη, οι συμμετέχοντες/ουσες καλούνται, εφόσον το επιθυμούν, να φέρουν ένα αντικείμενο που διασώθηκε από την πλημμύρα και να μοιραστούν, γραπτά ή προφορικά, την ιστορία του, δίνοντας έμφαση όχι στην απώλεια αλλά στην επιβίωση (Malinowska, 2025). Στην τρίτη φάση, η ομάδα λειτουργεί ως «συνέλευση» που αποφασίζει, μέσω συναίνεσης, πώς θα εκτεθούν τα αντικείμενα, τα οποία εντάσσονται σε μια «συλλογή σε ροή» (Boersma, 2023). Τέλος, στην τέταρτη φάση, προβλέπεται κύκλος αναστοχασμού και, με τη σύμφωνη γνώμη της ομάδας, ανάρτηση των αφηγήσεων στην ψηφιακή πλατφόρμα του N.E.R.O. που λειτουργεί ως ανοιχτό αρχείο μνήμης (Runnel & Pruulmann-Vengerfeldt, 2014).

Η συμμετοχική δράση με πηλό: «Από τη λάσπη στη μορφή» (πυλώνας Empathy)

Η δεύτερη δράση δε σχεδιάζεται ως εργαστήριο κεραμικής, αλλά ως παρέμβαση ανανοηματοδότησης του υλικού της καταστροφής σε κάτι δημιουργικό (Fortuna, 2019) και ως πρακτική οικολογικής επανασύνδεσης. Σε μια περιοχή όπου η «λάσπη» ταυτίστηκε με την καταστροφή, το χώμα επιστρέφει στα χέρια των συμμετεχόντων/ουσών ως μέσο δημιουργίας και επούλωσης.

Στην προτεινόμενη πρώτη φάση, η ομάδα συλλέγει χώμα ή πηλό από τον περιβάλλοντα χώρο, ο οποίος τοποθετείται στο κέντρο ως «κοινός πόρος». Ο/Η εμπυχωτής/τρια, λειτουργώντας ως «αδαής δάσκαλος» (Rancière, όπ. αναφ. στο

Κανελλόπουλος & Νικονάνου, 2025), δεν υποδεικνύει τρόπο διανομής, αλλά διευκολύνει την ομάδα να τον αποφασίσει η ίδια. Στη δεύτερη φάση, οι συμμετέχοντες/ουσες εργάζονται σε ζευγάρια, δίνοντας μορφή σε ένα συναίσθημα ή μια ανάμνηση χωρίς την πίεση της αισθητικής αρτιότητας, καθώς η μη λεκτική φύση της δράσης βοηθά στην παράκαμψη γλωσσικών αμυνών. Στην τρίτη φάση, η ομάδα αποφασίζει συλλογικά για την τύχη των έργων-ενδεικτικά, τη δημιουργία ενός κοινού γλυπτού ή την επιστροφή του άψητου πηλού στη φύση, μια πράξη με συμβολική αξία απελευθέρωσης από το τραύμα (Weintraub, 2012). Η τέταρτη φάση προβλέπει φωτογράφιση των έργων και ανάρτησή τους στην ψηφιακή πλατφόρμα, καθώς και κύκλο αποφόρτισης.

Nature Journaling: «Συνεπιμελούμαστε την ελπίδα» (φυλώνας Resilience)

Στο μετα-πλημμυρικό τοπίο της Θεσσαλίας, η δράση του nature journaling δεν σχεδιάζεται ως απλή τεχνική καταγραφής, αλλά ως ολιστική παρέμβαση που στοχεύει στην επούλωση του «κλιματικού τραύματος» και την ανάκτηση της σχέσης με το περιβάλλον (Woodbury, 2019). Η διαδικασία της καταγραφής προτείνεται να ενεργοποιεί όλες τις αισθήσεις, γειώνοντας το άτομο στο «εδώ και τώρα» και μειώνοντας το άγχος (Τσεβρένη, 2023), ενώ η παρατήρηση της φύσης που αναγεννάται λειτουργεί μεταφορικά και για την ίδια την ψυχική ανθεκτικότητα των συμμετεχόντων/ουσών.

Στην πρώτη φάση, η ομάδα συναποφασίζει, σε κύκλο, ποια περιοχή θα εξερευνήσει, με τον/την εμψυχωτή/τρια να θέτει ερωτήματα όπως «Πού πιστεύετε ότι υπάρχει ζωή σήμερα;». Στη δεύτερη φάση, η ομάδα βγαίνει στο πεδίο σε μια εξερευνητική, όχι γραμμική, διαδικασία περιπάτου (Tsevreñi, 2021), καταγράφοντας σε τρία στάδια: «παρατηρώ», «αναρωτιέμαι» και «μου θυμίζει» (Laws et al., 2010). Στην τρίτη φάση, τα ατομικά ημερολόγια συγκεντρώνονται και η ομάδα αποφασίζει συλλογικά πώς θα παρουσιαστούν, ενώ στην τέταρτη φάση προβλέπεται κύκλος εξόδου και ψηφιοποίηση του υλικού για ανάρτηση στην πλατφόρμα του N.E.R.O., ώστε το Nature Journaling να λειτουργήσει ως πράξη επανοικειοποίησης του δημόσιου χώρου και αναγνώρισης της φύσης ως «κοινού αγαθού» (Pechtelidis & Kiourkiolis, 2020).

Ψυχογεωγραφικοί χάρτες: «Χαρτογραφώντας την ελπίδα στο τραύμα» (φυλώνας Overflow)

Η τελευταία δράση εισάγει μια χωρική και βιωματική διάσταση στην επεξεργασία του συλλογικού τραύματος, αντιμετωπίζοντας την πόλη όχι ως ουδέτερο σκηνικό, αλλά ως ενεργό φορέα εμπειριών (Kriegler-Wenk & Green, 2025), στον οποίο εγγράφονται τα ίχνη της καταστροφής αλλά και της ανάκαμψης.

Στην πρώτη φάση, η ομάδα αποφασίζει με συναίνεση ποια σημεία της πόλης θα επισκεφθεί, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές ξεναγήσεις όπου η διαδρομή είναι προκαθορισμένη. Στη δεύτερη φάση, κατά τον περίπατο, οι συμμετέχοντες/ουσες εντοπίζουν σημεία που προκαλούν έντονα συναισθήματα και μοιράζονται, εφόσον το επιθυμούν, τις αναμνήσεις τους, ενδεχομένως μαρκάροντας συμβολικά τον χώρο με χρωματιστές κορδέλες. Στην τρίτη φάση, η ομάδα επιστρέφει στο σημείο της pop-up έκθεσης και συνθέτει έναν συλλογικό χάρτη συναισθημάτων και μνημών, ανοιχτό και στη συμμετοχή περαστικών (Καλή & Τσεβρένη, 2022). Στην τέταρτη φάση,

προβλέπεται κύκλος αναστοχασμού και ψηφιοποίηση του χάρτη, ώστε χρήστες από άλλες περιοχές να μπορούν να προσθέσουν τις δικές τους ιστορίες, δημιουργώντας ένα διαρκώς εξελισσόμενο «δίκτυο συναισθημάτων» (Runnel & Pruulmann-Vengerfeldt, 2014).

► Ο ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΠΟΡΟΣ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΟΡΙΑ

Η ψηφιακή διάσταση του Project N.E.R.O. δε λειτουργεί αποκομμένη από τις διαζώσεις δράσεις, αλλά ως επέκτασή τους που παρέχει μια ενιαία εμπειρία μακριά από γεωγραφικούς αποκλεισμούς (Sallaku et al., 2025). Λαμβάνοντας υπόψη τον εφήμερο χαρακτήρα των pop-up δράσεων, ο ψηφιακός σχεδιασμός διασφαλίζει μεγαλύτερη βιωσιμότητα των αφηγήσεων, ενώ λειτουργεί και ως ζώνη επαφής για κατοίκους που έχουν μετακινηθεί λόγω των πλημμυρών (Boersma, 2023).

Η πλατφόρμα προτείνεται να αξιοποιεί τη λογική των wiki και των κοινοτήτων ανοιχτού λογισμικού, χωρίς κεντρικό διαχειριστή που εγκρίνει το περιεχόμενο βάσει αισθητικών κριτηρίων, αλλά με έναν «πυρήνα» εμπυχωτών που διευκολύνει τη λειτουργία της. Το υλικό (φωτογραφίες έργων, ψηφιακά αντίγραφα ημερολογίων, ηχογραφημένες μαρτυρίες) οργανώνεται όχι σε προκαθορισμένες μουσειακές κατηγορίες, αλλά μέσα από ετικέτες που δημιουργούν οι ίδιοι οι χρήστες με βάση το συναίσθημα, ώστε η αφήγηση της έκθεσης να δομείται «από τα κάτω» (Runnel & Pruulmann-Vengerfeldt, 2014).

Η ψηφιακή δράση σχεδιάζεται σύμφωνα με τις αρχές της συμπερίληψης, ώστε άτομα που δεν μπορούν να συμμετάσχουν με φυσική παρουσία να συμβάλλουν εξίσου, ενώ η δυνατότητα σχολιασμού και διασύνδεσης θα ενισχύει την αίσθηση κοινότητας. Το μουσείο, με αυτόν τον τρόπο θα λειτουργήσει ως «Μουσείο Ανοιχτού Κώδικα», όπου η γνώση και η μνήμη παράγονται και διαμοιράζονται ελεύθερα, παραμένοντας ενεργές και μετά το πέρας της φυσικής έκθεσης (Simon, 2010).

► ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Ως πρόταση, το Project N.E.R.O. αναμένεται να εστιάσει στον μετασχηματισμό του ατομικού βιώματος σε συλλογική αφήγηση της κοινότητας. Μέσα από τη διαδικασία της συν-επιμέλειας, οι συμμετέχοντες/ουσες δεν ενθαρρύνονται απλά να καταθέσουν αντικείμενα ή μαρτυρίες, αλλά να συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση ενός νέου αφηγήματος που νοηματοδοτεί την καταστροφή. Η αφήγηση (πυλώνας Narratives) αναμένεται να λειτουργήσει λυτρωτικά, καθώς το τραύμα που συχνά παραμένει «ανείπωτο» θα μπορούσε να βρει διέξοδο μέσω της τέχνης (Zhang, 2025), ενώ η καλλιέργεια ενσυναίσθησης (πυλώνας Empathy) και η ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας (πυλώνας Resilience) θα προσέφεραν μηχανισμούς διαχείρισης του άγχους και της απώλειας (Στεφανής κ.ά., 2024). Η ρευστή μορφή των pop-up δράσεων (πυλώνας Overflow) αναμένεται, τέλος, να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της κοινότητας.

Ωστόσο, η υλοποίηση ενός τέτοιου προγράμματος αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Εάν το προσωπικό δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο, υπάρχει κίνδυνος πρόκλησης δυσφορίας ή επανατραυματισμού στους συμμετέχοντες (Άνθη, 2023), ενώ η αλλαγή ρόλου των επαγγελματιών από «ειδικό» σε «συνεργάτη» μπορεί να προκαλέσει αντίσταση. Επιπλέον, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος εργαλειοποίησης και προσχηματικής χρήσης της συμμετοχής, χωρίς ουσιαστική μεταβίβαση εξουσίας

λήψης αποφάσεων στην κοινότητα, καθώς τα μουσεία συχνά δυσκολεύονται να εγκαταλείψουν τον έλεγχο και την αυθεντία τους (Nikonanopou & Misirloglou, 2023). Επιπλέον, η εξάρτηση παρόμοιων προγραμμάτων από βραχυπρόθεσμες χρηματοδοτήσεις καθιστά δύσκολη τη συνέχισή τους, ενώ η έλλειψη μόνιμου εξειδικευμένου προσωπικού υπονομεύει τη μακροπρόθεσμη επίδρασή τους. Τέλος, παρά τα οφέλη της ψηφιακής διάστασης ως προς την προσβασιμότητα, παραμένει η πιθανότητα ψηφιακού αποκλεισμού για ευάλωτες ομάδες χωρίς εξοικείωση με τα ψηφιακά μέσα, καθώς και ο κίνδυνος η εξ αποστάσεως συμμετοχή να στερείται της αμεσότητας που είναι κρίσιμη για τη θεραπευτική διαδικασία.

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΜΠΟΡΟΥΝ ΤΕΛΙΚΑ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΝΑ ΑΛΛΑΞΟΥΝ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ;

Παρά τους όποιους θεσμικούς ή οικονομικούς περιορισμούς, η στοχοθεσία και το περιεχόμενο του προτεινόμενου Project N.E.R.O. καταδεικνύουν ότι τα μουσεία και οι πολιτιστικοί οργανισμοί μπορούν να συμβάλουν καταλυτικά στην αλλαγή του κόσμου, εφόσον υπερβούν τον παραδοσιακό τους ρόλο και υιοθετήσουν πρακτικές που συγκεράζουν την κοινωνική φροντίδα, την πολιτική δράση και την οικολογική συνείδηση.

Η πρόταση βασίζεται στον «μετασχηματιστικό λόγο» της μουσειακής εκπαίδευσης (Mörsch, 2009). Σε αντίθεση με τον «καταφατικό» ή «αναπαραγωγικό» λόγο που στοχεύει απλώς στην αύξηση της επισκεψιμότητας, το N.E.R.O. αντιλαμβάνεται την εκπαίδευση στο μουσείο ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής, στο πλαίσιο του οποίου το μουσείο παίρνει θέση απέναντι στο συλλογικό τραύμα της κλιματικής καταστροφής. Κρίσιμη παράμετρος για αυτή τη μετάβαση παραμένει η διαδικασία της «απομάθησης», μέσω της οποίας τόσο οι ειδικοί όσο και οι συμμετέχοντες/ουσες καλούνται να αμφισβητήσουν τις παγιωμένες ιεραρχίες εξουσίας.

Η συμμετοχικότητα στο N.E.R.O. δεν περιορίζεται σε μια επιφανειακή εμπλοκή, αλλά εμβαθύνει στις αρχές των «εκπαιδευτικών κοινών», μετατρέποντας το μουσείο σε πόρο που συν-διαμορφώνεται από την κοινότητα, μετακινώντας το υποκείμενο από τη θέση του «θύματος» της πλημμύρας σε εκείνη του ενεργού πολίτη με αυτενέργεια (Nikonanopou & Misirloglou, 2023). Ταυτόχρονα, το πρόγραμμα βασίζεται στις αρχές της μουσειοθεραπείας ως ολιστικής παρέμβασης, όπου η τέχνη λειτουργεί ως «τρίτο αντικείμενο» που επιτρέπει την ασφαλή εξωτερίκευση τραυματικών εμπειριών (Άνθη, 2023).

Ιδιαίτερη σημασία, τέλος, έχει η σύνδεση με το μη ανθρώπινο στοιχείο, με επαναπροσέγγιση της φύσης όχι ως απειλής αλλά ως πεδίου φροντίδας προάγοντας έτσι την καλλιέργεια οικολογικής ενσυναίσθησης (Τσεβρένη, 2023). Συνοψίζοντας, το Project N.E.R.O. καταδεικνύει ότι τα μουσεία μπορούν να συμβάλουν στην αλλαγή του κόσμου όχι επιβάλλοντας τις θέσεις τους, αλλά προσφέροντας στις κοινότητες τα εργαλεία και τον χώρο, φυσικό και ψηφιακό, ώστε να θεραπεύσουν τις πληγές τους, να φανταστούν από κοινού και να βάλουν τα θεμέλια για ένα πιο δίκαιο και βιώσιμο μέλλον.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abrutyn, S. (2023). The roots of social trauma: Collective, cultural pain and its consequences. *Society and Mental Health*, 1–17. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/21568693231213088>
- Bee, H., Cantlow, G., & Plaza, C. (Eds.). (2022). *Museological Review (Issue 26: Museums and healing)*. Leicester, UK: School of Museum Studies, University of Leicester. Retrieved from <https://doi.org/10.29311/MAS.V16I2.2788>
- Boersma, S. (2023). *The aftermaths of participation: Outcomes and consequences of participatory work with forced migrants in museums*. Bielefeld, Germany: transcript Verlag. Retrieved from <https://doi.org/10.1515/9783839464113>
- Chatterjee, H., Vreeland, S., & Noble, G. (2009). Museopathy: Exploring the healing potential of handling museum objects. *Museum & Society*, 7(3), 164–177. Retrieved from <https://doi.org/10.29311/mas.v7i3.145>
- Feakins, C., Barrett, E., & Bower, M. (2024). Trauma-heritage: Towards a trauma-informed understanding of heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 30(8), 857–871. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13527258.2024.2342286>
- Fortuna, J. (2019). Promoting healing with therapeutic use of clay. *The Open Journal of Occupational Therapy*, 7(3), 1–6. Retrieved from <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1646>
- Giordano, S. (2013). Pop-up museums: Challenging the notion of the museum as a permanent institution. *Predella: Journal of Visual Arts*, 33, 461–471.
- Kriegler-Wenk, Z. R., & Green, J. C. (2025). Psychogeography as embodied connection to place. *AMA Journal of Ethics*, 27(6), 402–408.
- Large, Z. (2017). *What would a trauma-informed museum look like?* Winston Churchill Memorial Trust.
- Laws, J. M., Breunig, E., Lygren, E., & Lopez, C. (2010). *Opening the world through nature journaling*. Sacramento, CA: California Native Plant Society.
- Malinowska, A. (2025). Celebrating objects at the end of love: On heartbreak as a public event. *Emotion, Space and Society*, 56, Article 101111. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2025.101111>
- Mörsch, C. (2009). At a crossroads of four discourses: Documenta 12 gallery education in between affirmation, reproduction, deconstruction, and transformation. In C. Mörsch & the research team of the documenta 12 education (Eds.), *Documenta 12 education: Between cultural praxis and public service. Results of a research project*. Zürich, Switzerland: Diaphanes, 9–31.
- Nikonanou, N., & Misirloglou, T. (2023). Together we curate: Cultural participation and collective curation. *Museum and Society*, 21(1), 31–44. Retrieved from <https://doi.org/10.29311/mas.v21i1.4048>
- Nikonanou, N., Kanellopoulos, P. A., Moraitopoulou, E., & Viseri, E. (2024). Commoning the teaching of art in a museum context: SMOOTH reflections. *European Journal of Philosophy in Arts Education*, 8(1). Retrieved from <https://doi.org/10.5281/zenodo.10904179>
- Pechtelidis, Y., & Kioupkiolis, A. (2020). Education as commons, children as commoners: The case study of the Little Tree community. *Democracy and Education*, 28(1), Article 2.

- Runnel, P., & Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2014). *Democratising the museum: Reflections on participatory technologies* (1st ed.). Frankfurt am Main, Germany: Peter Lang International Academic Publishers.
- Sallaku, K., Ta, T. N. B., Simillidou, A., & Christofi, M. (2025). Co-creating cultural narratives: TikTok's role in enhancing museum engagement. *Journal of Asia Business Studies*, 19(2).
- Simon, N. (2010). *The participatory museum*. Santa Cruz, CA: Museum 2.0. Retrieved from <http://www.participatorymuseum.org/read>
- Tsevreni, I. (2021). Nature journaling as a holistic pedagogical experience with the more-than-human world. *The Journal of Environmental Education*, 52(1), 14–24. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/00958964.2020.1724854>
- Weintraub, L. (2012). *To life! Eco art in pursuit of a sustainable planet*. Berkeley, CA: University of California Press. Retrieved from https://monoskop.org/images/7/7e/Weintraub_Linda_To_Life_Eco_Art_in_Pursuit_of_a_Sustainable_Planet_2012.pdf
- Woodbury, Z. (2019). Climate trauma: Toward a new taxonomy of trauma. *Ecopsychology*, 11(1), 1–8. Retrieved from <https://doi.org/10.1089/eco.2018.0021>
- Zhang, G. (2025). *Trauma-informed art therapy in museum spaces: Bridging healing and community engagement* (Master's Thesis). Drexel University, Drexel University Research Discovery. Retrieved from <https://doi.org/10.17918/00010996>
- Ανθη, Δ. (2023). *Μουσειοθεραπεία: Το μουσείο ως θεραπευτικό περιβάλλον μέσω της αξιοποίησης εργαλείων θεραπείας μέσω των τεχνών. Η περίπτωση των ογκολογικών ασθενών στο MOMus* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης & Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεμάτων Παιδείας, Απασχόλησης και Πολιτισμού. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.26262/heal.auth.ir.351269>
- Καλή, Α. Μ., & Τσεβρένη, Ι. (2022). Αξιοποιώντας το ημερολόγιο της φύσης σε πρακτικές ψυχογεωγραφικού παιχνιδιού: Ένα νέο παιδαγωγικό εργαλείο στην περιβαλλοντική εκπαίδευση [Εισήγηση]. 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο: Το εκπαιδευτικό παιχνίδι και η τέχνη στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό. Βόλος. Ανακτήθηκε από <https://shorturl.at/97mdX>
- Κανελλόπουλος, Π. Α., & Νικονάνου, Ν. (2025). Πώς (μπορεί να) ακούγονται τα εκπαιδευτικά κοινά; Συλλογική αυτοσχεδιαστική μουσική δημιουργία στο μουσείο. Στο Π. Α. Κανελλόπουλος & Ν. Νικονάνου (Επιμ.), *Οι αγώνες των κοινών στην εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Ψηφίδα, 351–373.
- Κιουπκιολής, Α. (2014). *Για τα κοινά της ελευθερίας*. Αθήνα: Εξάρχεια.
- Στεφανής, Ν., Οικονόμου, Μ., & Γιαννούλη, Ε. (Επιμ.). (2024). *Τέχνη και ψυχική υγεία: Οδηγός ευαισθητοποίησης για εργαζόμενους στον πολιτισμό (Εκπαιδευόμενοι)*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού & Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, Νευροεπιστημών και Ιατρικής Ακρίβειας «Κώστας Στεφανής» (ΕΠΙΨΥ). Ανακτήθηκε από <https://www.artprescription.gr/wp-content/uploads/2024/09/TEXNH-KAI-PSICHIKI-YGEIA.pdf>
- Τσεβρένη, Ι. (2019). Εκπαιδεύοντας τους Θωρώ των πόλεων: Μία εμπειρία βιωματικής προσέγγισης της μη ανθρώπινης φύσης στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την Αειφορία*, 1(1), 14–24. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.12681/ees.16963>

Τσεβρένη, Ι. (2023). Η απομάγευση του φυσικού κόσμου και η υπόσχεση της ενσυνειδητότητας στο πλαίσιο της παιδαγωγικής πράξης. *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την Αειφορία*, 5(1), 124–134. Ανακτήθηκε από <https://doi.org/10.12681/ees.35772>